

Cívistörténetek*

Az alábbi történeteknek nem szerzője, csupán szerkesztője vagyok. A valódi szerző dr. Szabó Pál ügyvéd, aki Kecskeméten született 1890-ben, és 1981-ben hunyt el az Egyesült Államokban. A hetvenes években, élete utolsó évtizedében írta meg a távoli Amerikában a régi kecskeméti cívisteletra, családtagjaira és azok barátaira vonatkozó visszaemlékezéseit. Ezek a visszaemlékezések jelentős kerülővel jutottak el Magyarországra, ugyanis eredetileg az Ausztráliába szakadt unokahúg (és családja) biztatására születtek meg, és egymásután postázott levelek formájában oda is érkeztek. A magyarországi rokonság csak később, a szerző elhunyt után kapta meg Ausztráliából a levelek másolatát. A visszaemlékezések csaknem félszáz sűrűn gépelt oldalt tesznek ki, és – meglehetősen rapszodikus sorrendben – időben az 1890-es évek gyermekkori történeteitől az I. világháborús harc-téri (és esetenként még későbbi) élményekig terjednek. Ezt a szöveget sok valódi levél egészíti ki, amelyeket írójuk a világ különböző tájain (így Magyarországon is) élő rokonainak és ismerőseinek írt, és amelyekben szintén sok önéletrajzi, család-történeti elem található, s amelyek közül néhány ugyancsak eljutott hozzám.

Az alábbiakban egy viszonylag szűk válogatást teszek közzé ezekből a jó megfigyelőkészségről és kiváló memóriáról tanúskodó írásokból. Terjedelmi korlátok, valamint speciális tematikájuk miatt mellőzöm a kolozsvári és németországi diákévek, valamint a katonáskodás történeteit, és inkább Kecskemét (és a környező tanyavilág) hétköznapi (vagy éppen rendkívüli: lásd földrengés!) eseményeire koncentrálok. Talán néha túlságosan is egyszerűek és hétköznapiak az itt következő történetek, de úgy vélem, bepillantást engednek egy

alföldi mezőváros gazdálkodó, esetenként városi és egyházi tisztségeket is betöltő polgárságának életébe, e réteg életmódjába, mentalitásába, etikájába. Ennek az életnek a színfoltjai, mikro-eseményei – a nagy időbeli és térbeli távolságok miatt – nyilván felértékelődtek a visszatekintő és az őt inspiráló rokonok számára, és növelte az apró részletek jelentőségét az a tény is, hogy egy olyan világ emlékei voltak, amelyet könnyörtelenül szétzúzott és maga alá temetett a történelem.

A történetek szereplői, beleértve a szerzőt is, nem történelmi személyiségek. Dr. Szabó Pál még csak nem is emigráns: az ötvenes évek végén (miután megözvegyült) nyugdíjas kivándorlóként ment ki Amerikába, ott élő fia hívására (aki viszont emigráns volt). A felbukkanó alakok általában a múlt századforduló évtizedeinek tekintélyes polgárai, akik az akkori helyi társadalom gazdasági-egyházi-társasági fórumain jelentős szerepeket vittek. A visszaemlékezések fókuszában álló család főalakja, Szabó József (1854–1909) jogvégzett városi tisztségviselő, a kecskeméti református egyház főgondnoka, akit – a családi legendárium szerint (s erről szó is esik az alábbiakban) – a 20. század első évtizedében nem sok választott el atától, hogy Kecskemét város polgármestere legyen. Ez a férfiú – s itt kell említést tennem a témához és a szereplőkhöz való személyes kötődésemről – a dédapám volt. A visszaemlékezések szerzője pedig az ő fia, s egyúttal apai nagyanyának, néhai Szabó Erzsébetnek a fivére.

Dr. Szabó Pál szövegét nem vettem alá kritikai szigoroknak (leszámítva egy-két okmányilag igazolható évszám apró korrekcióját); esetleges tévedéseivel együtt is forrásértékűnek tartom. Ennek megfelelően szöveghűen közlöm írásait, csak a nyilvánvaló gépelési és helyesírási hibákat javítottam. Az eredeti szöveg folyamatosságát megtörő kisebb-nagyobb kihagyásokat (...) jellel jelöltem; a jobb megértést elősegítő rövid betoldásokat

* *Cívistörténetek (Kibővített változat) Megjelent: „Mert a szívnek teljességéből szól a száj” Könyvtártudományi tanulmányok Hajdu Géza 80. születésnapjára. Szerkesztette Barátné Hajdu Ágnes, Szeged, 2007. 124–159. p.*

gömbölyű zárójelbe tettem; a szöveg eredeti zárójeleinél az egyenes típust alkalmaztam. A szöveg szövetébe (a kihagyások mellett) leginkább az egyes részek sorrendjét illetően avatkoztam be: a meglehetősen örvénylő, egy-egy témára (akár a családtagok újabb kérdéseire válaszolva) többször visszatérő előadásmódot - a jobb befogadhatóság érdekében - valamelyest egységesítettem, tematikus fejezetekbe szerkesztettem. (A fejezetcímek is tőlem származnak.)

Következzék tehát a régi magyar világ egy kis szeletének felidézése, ahogy azt egy Amerikába szakadt, gyökereit fontosnak tekintő idős ember a világ másik végén élő rokonai számára megfogalmazta. (G. F.)

„Előhang”

(...) Ne várj tőlem egy összefüggő, értelmes írást, amire már előrehaladott koromnál fogva képtelen vagyok (...). Írom, ahogy a dolgok eszembe jutnak, Te pedig majd összerakod őket. (...) Előre bocsátom, hogy azt hiszem, hogy több rátában fogom a leveleket is küldeni, de megszámozom a lapokat, és folytatásosan írom meg, amit kértél: emlékeimet a (kecskeméti) Szabó család általam ismert tagjairól.

A nagyszülők

A Szabó család legöregebb tagja nagyapám, József és felesége, Baracs Lída volt. Mindketen túl voltak már a 70. életévükön, amikor megismertem őket, és mindkettő még 80 éves kora előtt meghalt.

Nagyapám molnár iparos volt. Amikor megismertem, még aktív volt, három malma volt akkor még, de korábban több. Ezek a malmok ún. szárazmalmok voltak. Maga a malom két részből, de összeépítve állt. A kőépületben volt a garat, ahova a megőrleendő gabonát ömlesztették, és amiből a gabona a malomkövek közé került, amik azután megőrölték lisztté, vagy esetleg darává, vagy pedig csak meghántolták pl. a köleskását. A fából készült része a malomnak kör alakú volt. Itt volt a mai motorja a malomnak. Egy nagy fogaskerék, aminek fogai egy kis kerek részbe kapcsolódtak, ami a köveket hozta körforgásba. A nagy kerékbe keresztgerendák voltak, és az egyik ilyen ke-

resztgerendában két-három ló részére volt hámfa, amibe az őrlőtető a lovait befogta, és azok jártak körbe-körbe, nem gyorsan, mert óriási különbség volt a nagy kerék és a kiskerék között, ha a lovak lassan mentek is, a kis kerék gyors forgásba hozta a köveket. Unokatestvéreimmel sokat jártunk ki a malomba játszani. Abban az időben már Kecskeméten 3 gőzmalom is volt, és így a szárazmalmoknak kevesebb munkájuk akadt.

Nagyapám elmesélte, hogy amikor ő felszabadult az inaskodásból, akkor vándorútra ment, egy évig vándorolt, járt Németországban, Hollandiában és Belgiumban. A vándorló molnárségeket útközben mindig a szakmabeliek istápolták, és lehetővé tették, hogy a különböző újításokat megtanulhassák.

Abban az időben még nem volt ipartörvény, hanem minden iparnak önkormányzati testülete volt, úgy mint nálunk ügyvédeknel is az ügyvédi kamarák, és az iparosok ügyeiben azok bíráskodtak, ők vezettek anyakönyveket a mesterekről, legényekről és az inasokról. Ezeket az önkormányzati testületeket céheknek nevezték. A kecskeméti molnár iparosok céhének utolsó elnöke nagyapám volt. Ott állt a szobájában a céhláda, amiben benne voltak az anyakönyvek és a pecsét. Az iratokat külön ládában őrizték. Ezek a ládák ma is láthatók a kecskeméti múzeumban.

Nagyapáék mintaszerű családi életet éltek. Nagyapám a nagyanyámat „Rúzsám”-nak szólította, az viszont őt Józsinak, vagy „öreg”-nek. (...) Az érdekes volt, hogy nagyapám tegezte a nagyanyámat, míg nagyanyám magázta. És ugyanez volt a helyzet nálunk is otthon (a szüleimnél).

(...) Nagyanyám (...) hangoztatta, hogy „nemes vér” folyik az ő ereiben. Ezt többször is hangoztatta, és ha nagyapánk otthon volt, mindig rászólt, hogy annak már elmúlt az ideje, 1848 óta polgárok vagyunk. (...) Szabó nagyapámék 1900 és 1910 között haltak el.

Anyám apja Papp Ferenc, anyja pedig Dékány Judit volt. A Papp családról annyit tudok, hogy nagyapám még Nagykőrösön született és pedig földbirtokos családból. Az apja gazda volt. Anyjának neve Darányi Mária volt. A földbirtokuk Tetélen pusztán volt. (...)

(Papp) nagyapámnak egy férfi testvére volt: Imre. Ők mindketten tanítóképezdét végeztek,

ezt az apjuk kívánsága szerint tették. De egyik sem lett tanító soha. Életük végéig gazdák voltak. Nagyapám elvette Dékány Mihály gazda Judit nevű lányát Kecskeméten, és ott is maradt egész életén át, az apja vagyona „gavallér-váltó” miatt ment tönkre. De az anyja vagyona megmaradt, azon négyen osztoztak. A férfi testvére Imre volt, akinek a földje Hangács pusztán volt Nagykőrösön, ahova gyerekkoromban sokszor elvitt engem és Piri húgomat is. Ott lehetett mezítláb járni a tanyán és élveztük a sok állatot. Sok tehén volt, amiket nappal a gulyás legeltetett, a sok disznót pedig a kanász. Imre bátyám és felesége nem értek rá nappal velünk foglalkozni, túrték, hogy magunk keressünk foglalkozást. Piri leginkább bent maradt Mari néni mellett, de én hol a gulyáshoz, hol a kanászhoz csatlakoztam. És mivel a tehenekkel bika is jár, a sertések között pedig szintén volt apaállat, a gulyás és a kanász ábrándítottak ki engem a gólyameséből. (...)

Papp nagyapám igen fess, jóarcú, kissé sasos orra volt. Legénykorában az anyai birtokon gazdálkodott, majd mikor megnősült, elvette nagyanyámat, akkor pedig Kecskeméten kezdett el gazdálkodni. Amikor már én megismertem, akkor a gazdaságában inkább csak felügyelt, és György fia, aki akkor már a 30-as éveit taposta, gazdálkodott, illetve folytatta apja foglalkozását. Noha jogvégzett volt, soha a tanulmányainak hasznát nem vette. Nagyapám országos hírvű lótenyésztő volt. Ezt Muraközy Imre bácsitól tudom, aki nagyapámnak nagyon jó barátja volt, és apja volt az én legjobb fiatalkori barátomnak, Muraközy Jancsinak, akivel iskolába együtt jártam, jogászok együtt voltunk. Kolozsváron együtt laktunk, mikor a szigorlatra készültünk. Majd egy napon vonultunk be a Mollináry gyalogezredbe. Ott váltunk el, amikor én az orosz frontra, ő pedig az olasz frontra ment, ahol mint arany vitézségi érmes főhadnagy halt hősi halált. (...)

Mindannyian jártunk ki Muraközyékhez a szikrai birtokukra. Majdnem mindig volt náluk vendég. Igen népszerű ember volt Imre bácsi. Egy alkalommal nekem azt mesélte, hogy „nagyapád az ország egyik legjobb lótenyésztője volt. Volt neki állandóan nagy ménese. És ha a katonaság részére remondákat assentáltak, akkor a kiküldött assentáló bizottság első útja nagyapádhoz vezetett, és a bevált csikókért darabonként 1.000 pengő forintot

fizettek.” Ez nagy dolog volt ám az 1800-as években, amikor városi lakóházat is lehetett a fele áron is vásárolni!

Én már arra az időre emlékezem nagyapámra, amikor ő csak néha-néha járt ki a földjeikre, mindent a fia intézett, aki engem nagyon szeretett, én voltam a családban egyetlen fiú unoka, és ha ment a tanyára vagy szőlőbe, sokszor eljött értem, hogy van-e kedvem vele menni. Nekem mindig volt kedvem, de nem mindig mehettem, mert iskola is volt a világon. (...)

1895-ben Kajetán napján óriási vihar vonult keresztül Kecskeméten és nagy károkat okozott. Egész nap és egész éjjel folyton villámlott és dörgött. A délelőtti órákban a szomszédék házának a kéményébe beütött a villám, a kéményt a mi udvarunkba szórta. A házból nem lehetett kimozdulni sem. Mindannyian otthon voltunk. Csak másnap reggel állt meg a vihar. Már utána egy óra múlva ott állt Gyurka bácsi kocsija a ház előtt, és elkért anyánktól, hogy kivisz arra a földre, amelyiket anyánk halála után az Elschléger- és Gerber-gyerekek örökölték. (...)

Visszatérve a Papp-nagyszüleimhez. Amikor én őket megismertem, nagyapám a hetvenes éveikhez volt közel, nagyanyám pedig a hatvanas éveikhez. Nagyanyámnak még élt az apja, az öreg Dékány Mihály. Őrá is jól emlékszem. Róla hallottam, hogy 18 éves korában nősült, mert a szülei elhaltak, és ő gazdálkodott és kellett mellé a gazdaszony. Buza Kiss Judit volt a felesége. Egyetlen lányuk volt, nagyanyám. Szép családi életet éltek. Ő volt korosabb korában a ref. egyház vagyonának a gondnoka, amit azután tőle nagyapám vett át. (...)

Dédapánkkal kapcsolatban még emlékszem arra, hogy vasárnaponként a városi házánál házi isteni tiszteletet tartott. Ami abból állt, hogy ingatlanairól berendelte minden alkalmazottját, kivéve azokat, akik a jószágok mellett kellett, hogy maradjanak. Dédapánk háza a mostani postahivatal tözsomszédtségében, szemben az ókollégium Csongrádi utca sarkával, a piactér és a Vörösmarty utca sarkán volt. Két nagy udvarral. A nagyobbik udvaron vasárnap padok voltak, ahol az alkalmazottak foglaltak helyet, míg dédapám és a család a szabad fedett folyosón. Amikor már senkit sem vártak, akkor dédapám felállt és megmondta, hogy melyik zsolttárt fogják énekelni, és ezzel megkez-

dődött az isteni tisztelet. A zsoltár eléneklése után dédapánk felállt, kezében a bibliával, és bejelentette, hogy a biblia melyik részéből fog felolvasni. Erre, akinek volt bibliája, az is rálapozott a mondott helyre, és figyelemmel kísért a szöveget. Amikor véget ért a felolvasni kívánt rész, akkor dédapánk még kis magyarázatot is fűzött hozzá. Majd ezek után ismét zsoltárt énekeltek, és annak befejezése után pedig mindenki megkapta a rendelkezést, hogy a gazdaságban mit kell elvégezniük.

Az édesapa

(...) Apám (Szabó József) születési éve 1854. Anyámé (Papp Mária) 1865. Házasságot 1885-ben kötöttek. (...) Apám mindig színjeles tanuló volt. Akkor ugyan más volt az osztályozás. Én csak az érettségi bizonyítványát láttam, abban minden tárgyból: laudabilis volt. A bizonyítvány ugyanis latinul volt kiállítva. Jogi tanulmányait szintén kitüntetéssel végezte. Papp György nagybátyámtól tudom, hogy még Kerkápolynál is kitüntetéssel vizsgázott a jogtudományi államvizsgáján, pedig ennek a cenzornak, noha már idős is volt, a két kézen nyilvántarthaták a kitüntetéssel végzett vizsgázóit. (...)

Apám a kötelező egyéves katonai szolgálatot a 38. közös gyalogezredben szolgált, ahol én is szolgáltam. (...) Itt közbevetőleg megemlítem, hogy nagyapám az 1848-as háborúban vett részt. Apám az 1878-as boszniai okkupációban, én magam az első világháborúban, míg Tamás fiam pedig mint civil ugyan, de nem kevésbé veszélyes helyen a második világháborúban vettünk részt. Apám kadétörmester volt, a kardbojttját lőtték meg, és a puskafáját vitte el egy golyó.

Apám is ügyvédnek készült, de nagyanyám azt mondta, hogy Józsi azért nem lett ügyvéd, mert beleszeretett az anyánkba, és állásba ment a közigazgatáshoz, ahol először városi jegyző lett, majd tanácsnok és azután pedig, 1895-ben, amikor behozták az állami anyakönyvvezetői állást, akkor a polgármester őt kérte fel, hogy fogadja el, mert ő olyan műkedvelő szavaló és szereplő volt. (...) Apánk fiatalon lett először iskolaszéki elnök. Az iskolaszék gyakorolta az összes kecskeméti népiskolák felett a felügyeletet. És amikor megürült a ref. egyház főgondnoki tiszte, főgondnoknak is őt választották meg.(1909-ben). (...)

Apámnak hatalmas hangja volt. Szavalásnál, beszéd tartásánál kiválóan érvényesült. Fiatalabb korában színházban jótékony előadásokon mindig szerepeltették, szavalatokkal. Én csak egy beszédre emlékszem, amit ő tartott. 1908-ban, halála előtti évben volt a boszniai okkupáció 30. éves jubileuma. Ezt nagy ünnep keretében ülték meg. Apám volt az ünnepi szónok. A rom. kat. Nagytemplom frontján volt egy nagy márványtábla, ahol az elesettek neve volt felsorolva. Ez előtt az emléktábla előtt beszélt apám. Az ünnepélyre kivonult a Kecskeméten állomásozó 38. közös gyalogezred zászlóalja és a nagytemplom előtti téren állították fel őket. Azonkívül nemcsak a kecskeméti volt Mollináry-bakák, hanem vidékről is nagyon sokan voltak. Papp Imre bátyám, anyámnak az apai nagybátyja Nagykőrösről jött át, ő is részt vett az okkupációban, de a vonatja csak féltizenkettőkor érkezett, és ő mondta, hogy apám hangját már a Beretvás kávéháznál is úgy hallották, mintha ott beszélt volna. (...)

(...) Ami pedig az édesanyád által emlegetett polgármesterséget illeti, az a következőképpen volt. Amikor Kada Elek polgármester meghalt, akkor került először szóba apánk polgármestersége. De mivel a helyettes polgármesternek a teljes nyugdíjhoz már csak két éve hiányzott, akkor megegyezés jött létre, hogy Baghi László lesz a polgármester, és a helyettese Dömötör Lajos. Két év után Baghi nyugalomba vonult, és akkor jöttek el apámhoz a függetlenségi párt vezető tagjai közül öten, én is ott voltam akkor, és emlékszem még a két Szappanos Elekre a küldöttség tagjai közül. Apám akkor a szabadelvű pártnak volt a tagja, tehát nem azoknak a pártjának, akik felkérték, azok voltak abban az időben az országgyűlésen az ellenzéki pártiak. Apám pedig a kormánypártnak volt a tagja. Ekkor én már 17-18 éves voltam, és nagyon is érdekelt a dolog. Az öreg Szappanos Elek bácsi volt a küldöttség szónoka, ő kérte fel apámat, hogy vállalja el a jelöltséget. Apám megköszönte a bizalmukat és ígéretet tett, hogy a pályázati kérvényét benyújtja, de fenntartotta magának a jogot ahhoz, hogy ha nem egyedüli pályázó lesz, és saját megítélése szerint nem látja biztosnak a választás eredményét, a kérvényét bármikor visszavehesse. Az történt azután, hogy több pályázó volt. Többek között Sándor István, akinek úgy az ellenzéken, mint a kormánypárton is voltak hívei. Amikor a jelölés

megtörtént és Sándor Istvánval került apám szembe, visszavette a kérvényét. Így lett Sándor István a polgármester. Ez volt 1908-ban.

Amikor az ügyvédi irodámat 1920-ban megnyitottam, első ügyfélként Wéber Ede bácsi jelent meg az irodámban. (...) Attól kezdve Ede bácsi ügyfelem lett fiával, Aladárral együtt. Ede bácsi mesélte azután el nekem, hogy mi volt a polgármester-választás háttere. Azt mondta nekem, hogy tulajdonképpen érdem szerint apámnak kellett volna a polgármesternek lenni, de abban az időben a szabadkőművesek dirigáltak mindenfelé, és apámnak volt a szabadkőművesek szemében egy nagy bűne. És pedig az, hogy amikor őt személy szerint felhívták arra, hogy lépjen be a szabadkőművesek páholyába, levelet írt neki, melyben megírta, hogy nem kíván olyan társaságnak a tagja lenni, amelyiknek a működése nem bírja el a nyilvánosságot, tagjai titoktartásra vannak kötelezve, különleges esküt kell tenniük stb. Ez a levél volt az oka, hogy a polgármester-választás előtt a páholy tagjai mindent elkövettek, hogy apám ne lehessen polgármester.

Kisgyermekkor, iskoláskor

(...) Még meg kell emlékezniem (...) koragyermekségem (egyik) történetéről. (...) Még jóval iskoláskorom előtt szüleim kimentek a szőlőbe, testvéreim sem voltak otthon, én egyedül voltam a cselédlánnyal, aki mosott, majd a kimosott ruhákat felvitte a padlásra a kifeszített kötélre száradni. A padlás már sötét volt és lámpával ment fel, és letette valami olyan helyen, ahol a lámpa lángja az egyik gerendához közel volt, és a gerenda tüzet fogott úgy, hogy a lány már csak akkor vette észre, amikor nagy lánggal égett. Ő lerohant, próbált vizet felvinni, de nem tudta a tüzet eloltani, én az udvaron álltam és láttam, hogy a tető ég, majd hallottam, hogy a harangot félreverték, ezzel jelezték a tüzet. A harangon annyit ütöttek, ahányadik kerületben, akkor még tizednek nevezték a kerületeket, a tűz volt. Tehát a harang hármat kongott. Szüleim a szőlőben hallották a harang félreverését és azt, hogy abban a tizedben van a tűz, ahol az ő házuk is volt, azonnal indultak haza. Amikor a tűzoltók kijöttek, sok ember betódult az utcáról az udvarba, és az egyik szomszéd engem átvitt az ő udvarukba. Nem minden égett le, csak egy aránylag kis

része a háznak, amit azután rövidesen meg is építettek újra. Ez kb. 1895-ben lehetett. (...)

(...) Még nem voltam 5 éves, amikor apám kézen fogott és elvitt az első kerületi népiskolába és beíratott Szappanos Sándorné Szalontay Jolán osztályába. A szabály az volt, hogy a gyerekeket a hat éves koruk betöltése után kellett iskolába adni. De apám iskolaszéki elnök volt és hát kivélt tettek velem. Otthon pedig még mindig maradt gyerek, akikre anyáknak vigyázni kellett. Otthon maradt Piri és Miska nevű öcsém. Ez utóbbi egy éves korában meghalt.

Az első elemi osztály impresszionált a legjobban. Jó magaviseletű, csendes gyerek voltam. Osztályunk vegyes osztály volt. Két sor padban voltak a fiúk a lányoktól elválasztva, de a tanítás egyszerre folyt. Ehhez az osztályhoz fűződik egy soha el nem felejthető élményem. Első padban egyik szélén én, másik szélén pedig a kis Szalkai ültünk. Szalkai neve mellett azért volt „kis” jelző, mert mindenki úgy hívta, ő volt természetesen a legkisebb, mert gerincferdesége volt, illetve a hátán nagy púp volt.

A tanítónőnk „tejsasszonynak” kellett szólítanunk, az ő helye a dobogón, az asztal melletti széken volt. Ott ült és onnan tanított. Egyik napon a tanító néni, amikor leült a helyére, egy piros nyelű ún. bugylibicskát mutatott fel, és kijelentette, hogy aki aznap délelőtt a legjobb magaviseletet fogja tanúsítani, azé lesz a bugylibicska. Abban a korban óriási ajándéknak tűnt ez fel, mert minden kiskölknek a vágya, hogy saját bicskája legyen. Egész délelőtt olyan csend volt a teremben, hogy a légy repülését is hallani lehetett, mert mindenki pályázott a bicskára. Magam is egész idő alatt karba tett kézzel ültem, meg nem moccantam, és azt hiszem, hogy a többiek is hasonlóan viselkedtek. Nekem mindig az asztalon, a bicskán volt a szemem és biztosra vettem, hogy csak az enyém lehet a bicska, mert egyrészt meg sem moccantam, másrészt pedig az apám iskolaszéki elnök volt, és gondoltam, hogy az is számít valamit. Ilyen ideg feszültségben telt el az egész délelőtt. A tanítás vége felé a tejsasszony kezébe vette és felmutatta a piros nyelű bugylibicskát, majd sorra nézte a tanítványait egyenként, és amikor már mindenkit megnézett, azt mondta, hogy gyere ide hozzám Szalkai.. Szalkai felment a dobogóra, és akkor a tejsasszony azt mondta, hogy te voltál az osztályban a legjobb

magaviseletű, te érdemelted meg a bicskát, szépen tedd el, és csak otthon vedd ki a zsebedből. Ez nekem nagyon rosszul esett, mert tudtam, hogy nálamnál jobban senki sem viselkedhetett és mégsem én lettem a nyertes. Rövid idő múlva Szalkai nem jött iskolába, a tanító néni az arra lakó tanulók közül valakit elküldött hozzájuk, hogy miért nem jön Szalkai az iskolába. Azt mondta az illető, hogy beteg, ezért nem jöhet. Nem sokkal ezután a tanító néni az osztálynak bejelentette, hogy a kis Szalkai meghalt, és akinek cipője és rendes ruhája van, az eljöhet az iskolával a temetésre. Testületileg mentünk el a temetésre. Jól emlékszem még, hogy hol laktak. Az Aradi utca és a Vörösmarty utca sarkán volt egy nagy sárga épület, abban laktak. A koporsó már ki volt téve az udvarra, és nekem mindig azon járt az eszem, hogy vajon a bugylibicskát is beletették-e a koporsóba. Azt a bugylibicskát, amit a kis Szalkai azért nyert el a többi tanuló előtt, mert a tanító néni nagyon jól tudta, hogy már csak rövid ideje van ennek a kis nyomorult gyerekek az életben, és valami jót, kedveset akart neki tenni a még hátralévő életére. (...)

Cseregyerekként Lieblingben

(...) Otthon mindig két német lány volt a háztartási alkalmazott, akik a Délvidékről jöttek, nem annyira kenyérkereset, mint inkább magyarul tanulás végett. Ezekből szedtük magunkba az első német leckéket. Mi igyekeztünk velük németül, ők meg velünk magyarul beszélgetni. Anyám sokat emlegette, hogy úgy ő, mint a testvérei Budafokra mentek cserébe német szót tanulni, vagyis ez annyit jelentett, hogy ő elment Budafokra és Toncsi pedig Budafokról hozzájuk ment magyarul tanulni. (...)

Most visszakanyarodok negyedik elemista koromhoz. Még nem voltam 9 éves, amikor a negyediket elvégeztem. A gimnáziumba pedig 10 éveseket vettek fel. Apámék anyámmal úgy határoztak, hogy én lemegyek cserébe a (bánsági) Lieblingre. Az evangélikus papnak, Zvarinyi Emilnek volt (ott) egy leánya, Olga, aki Erzsébet testvéremmel volt egyidős, és akit cserébe akartak adni Kecskemétre, mert már több lieblingi gyerek is volt Kecskeméten magyarul tanulni. Lelevelezték, és még szeptember előtt egy napon megjelent Olga. (...). Másnap én már vonaton ültem Zvarinyinéval és utaztunk

Lieblingre. A vonat Temesváron át Zsebelyig vitt. Ez egy román község volt, honnan azonban lófogattal rövidesen megékeztünk Lieblingre.. (...)

Lieblingről még meg kell írnom egyet s mást. És pedig azt, hogy ez egy igen gazdag sváb község volt. Az egész falu modernül volt építve, nagyon széles utcái voltak. A házak előtt mindenütt téglából gyalogút. Középen pedig makadám út. Egy temploma volt, mert az egyetlen zsidóboltost kivéve mindenki lutheránus volt. Az egyes házaknak óriási telkük volt. Nem ismerték a tanyarendszert. Naponta mentek ki kocsival, lóval a földet művelni, és este mindig otthon voltak. Kiváló bánáti őstajlon termeltek, a trágyázást nem ismerték, mert felesleges volt. A gabona szalmájából annyit vittek haza a házukhoz, amennyi az állatok aljzására és a fűtésre, kenyérsütésre elegendő volt. A többit ottan a helyszínen felgyújtották és elégették. A papnak nagy illetményföldje volt. Tavasszal ide mentünk ki gyalogsétázni az egész család, megnézni, hogy milyen a gabona. Még zöld volta búzavetés és engem a bácsim beküldött a búza közé jó távra 10-20 lépésnyire, és akkor odakiáltott nekem, hogy látsz-e minket? Nem láttam senkit a magas búzától. Amikor hazamentünk, a bácsim odaállított az ajtófélféhez, ceruzával megjelölte, hogy milyen magas vagyok, majd centiméterrel lemérte, és azt mondta, hogy 150 centi vagy. Ha írsz haza, írd meg, hogy kint voltunk a búzaföldön és bemenne a búza közé nem látszottam ki belőle, és 150 cm vagyok. Otthon Kecskeméten a búza olyan 50-80 cm magasra nőtt csak fel. (...)

A paplak a templom mellett volt, nagy sarokház. 10-12 szoba is volt benne. Ezt a házat már a bácsim építtette az egyházzal, és az ő kívánsága szerint építtették. Bácsim legénykorában nevelő volt a Nozdrovitzky családban. Addig nevelősködött, míg a Bianka nevű széplányt megszerette és az is őt, és házasságot kötöttek. Földbirtokos család volt a lány családja, nagy életet éltek, és hát ezt akarta a bácsi a feleségének Lieblingen is biztosítani. A hívek megszerették és minden kívánságát teljesítették, így az építkezést is.

Nagy gazdasági udvar volt. A bácsinak négyes fogata volt. Egy szegény falusi pap megengedhetette magának ezt a luxust. Tehenet is tartottak, a gazdasági udvarban mindenféle baromfit megtalálhatott az ember. Ezek a gazdag svábok nemcsak a saját születés- és névnapjaikat, hanem a papi

család minden ilyen napját is nyilvántartották, és ilyenkor hozták az ajándékokat. Ennivaló ajándékot akkor is hoztak, ha saját maguknál tartottak név- vagy születésnapot, vagy nagy ünnepnap volt, esetleg esküvő. Bőven fedezte az ajándék a ház szükségletét. Volt az udvarban jégverem is, amit télen hordtak tele jéggel. Ezen tartották el a sok ajándék ennivalót. (...)

Amint az iskola elkezdődött, engem a bácsim vitt el és íratott be Klein Gyula tanítóhoz, aki apja volt annak a Klein Gyulának, aki Kecskeméten a kollégiumban tanított. Klein tanító úr egyszerre 4 osztályt tanított, és pedig a 3., 4., 5. és 6. elemi osztályokat. Ezek mind fiúk voltak. Abban az iskolában, de más-más helyiségben tanított a Grasser és a Kurz tanító úr is, egyik lányokat, a másik pedig az első két osztályt vegyesen. Én az ötödik osztályba lettem beírva, mert Kecskeméten a négy elemi elvégeztem. Lieblingen a tanítás nyelve német volt, de kötelező magyarnyelvi órák is voltak. (...)

Én anyyira be voltam fogva, hogy akarva, nem akarva is meg kellett tanulnom németül. Klein tanító úr szigorú ember volt, fő segédeszköze a tanításban a nádपालca volt, mivel a sváb gyerekek nadrágját porolta ki, amikor azok is benne voltak. A kölykök a keze között üvöltöttek, és én mindig megsajnáltam őket. Én jó tanuló voltam, mert a bácsim mindig kikérdezett és tanított. Úgyhogy év végén én az V. és VI. osztályról is kaptam bizonyítványt. (...)

Télen voltak a nagy házi mulatságok, a környék földbirtokosai akkor adtak vacsorákat, ahol bácsiék a négyes fogattal szintén jelen voltak az előkelő társaságban. Sőt, Temesvárra is voltak meghívva társaságba. Ők tavasszal hívták meg a társaságot, amikor már zöld volt a természet. Volt a vendégek között olyan is, aki három napig maradt, mely idő alatt állandóan folyt a vendégeskedés. (...)

Amikor az iskolai év végén apám hazahozta Olgit és engem meg visszavitt Kecskemétre, nagyon megkönnyeztem a búcsúzkodást.

Testvérek, rokonság, társasélet

(...) Még azt kell megemlítenem, hogy Mária testvérem férjhezmenetele előtt – éppen úgy, mint a többi testvére is – elvégezte a kecskeméti elemi iskolán kívül a négy polgári iskolát, majd annak

elvégezése után pedig női ipariskolába járt. A jobb családok leányai ide kerültek a polgári iskola után, ahol kötést, horgolást, varrást, valamint sütést-főzést tanultak.

Erzsi néném volt közöttünk a legjobb tanuló és neki az volt a kívánsága, hogy tanítónő lehessen. Így a polgári után ő Szabadkára került az ottani rom. kat. preparandiára, ahol mindig ferde szemmel néztek az „eretnek” ref. leányra. De mert jól tanult, tanítónői képesítőt kapott, úgy emlékszem, hogy 5 évi tanulás után. Haza került és a legelső üresedés után megválasztották. A kerületi igazgató Kerekes József a Hegedüs-köz kezdeténél volt új iskolába osztotta be, és pedig az első elemi iskolások tanítására. Szerette a foglalkozását, és sokat beszélt róla. (...) Erzsi tanítónőként ment férjhez és megtartotta továbbra is az állását. (...) Nem sokáig élt, mert a spanyol náthában 1918-ban elhalt. (...)

(...) Angyal Vidor (városi tiszti főügyész) egy hatalmas, erős, kövér ember volt, jól a 120 kg-on felül. Néhányszor megfordult a mi házunknál is még apánk életében, és legidősebb nénémet szeretete volna megkapni feleségül. Vidor bár nem volt vallásos, de katolikus volt. Apám ref. főgondnok volt, és akkor még elképzelhetetlen volt a családkban egy katolikus tag, akit csak mindig úgy emlegettek a családban, hogy a „pápista”, és ezzel a legrosszabb véleményt mondták az illetőről, mert úgy apánk, mint anyánk családjában a reformáció óta más vallás, mint ref. nem fordult elő. (...)

Két év alatt azután minden nagy változáson ment át. Mária nővérem lutheránushoz ment férjhez, majd Erzsi katolikushoz, Piri menyasszonya lett a lutheránus Édesapádnak, és évekkel később pedig Jolán ment katolikushoz, és én pedig lutheránus leányt vettem feleségül. Vagyis a régi elv, hogy csak ref. családtag lehet a családban, anyyira megváltozott, hogy egyik gyerek házastársa sem volt református. (...)

(Papp) nagyapámék háza központi fekvésű volt. (...) Gyakori vendég volt a ref. kántor, Mihó Laci bácsi. (...) Nagyapáméknál a boroskancsó állandóan az asztalon volt. Nagyapám, azt hiszem, soha vizet nem ivott, de soha be nem csípett. Szerette a társaságot, és mulatni is szeretett, de be nem csípett. Három helyen is volt szőlőjük, nagy pincéjük, és a bor arravaló volt, hogy megigják, eladásra nem került sor.

Már írtam Papp nagyapám Imre nevű öccséről, aki a nagykőrösi határban volt Hangács dűlőbeli földjén gazdálkodott Szigethy Mária nevű feleségével. Gyerektelenek voltak, és állandóan ott volt és dolgozott náluk Mari nénénk Szigethy József nevű fivére, aki szintén tanítói okleveles volt és tanított is jó ideig, de legényember lévén, Imre bácsiékhoz ment elég korán nyugalomba, és ott igen nagy tevékenységet fejtett ki a gazdaságban. Imre bácsiék a kecskeméti atyafiak születés- és névnapjait nyilván tartották, és olyankor lófogattal érkeztek meg Kecskemétre. Mindig hoztak nekünk tejet, tejfölt, sok túrót, amit legyúrva hosszú ideig el lehetett tartani, sajtot és hízott libát, esetleg vágnivaló csirkéket. Imre bácsiék a nagyapáméknál szálltak meg, ahol szintén voltak lovak, lovasz, aki a lovakra felügyelt és ellátta azokat. Ilyenkor anyánk legfiatalabb testvére, a gyerektelen Ilona, Buza Kiss Lajosné, aki abban a házban lakott, ahol nagyapámék is laktak, rendszeresen hívott össze baráti társaságot, és volt nagy vígság, dal, tánc, aminek mindig Imre bácsi volt a lelke, igen víg kedélyű volt. Még öregségében is járta a csárdást, éspedig a „kopogóst” meg a „mártogatóst”. A kopogós volt a gyorscsárdás, amikor is közben-közben a csizmaszárára csapott tenyérrel, a mártogatós pedig olyan figura volt ugyancsak a csárdásban, hogy tánc közben hirtelen leguggoltak, majd felugrottak.(...)

A legkisebb testvére (Papp) nagyapámnak Eszter volt. Erről bővebben kell írni. Eszter igazi szépség volt. Amikor a magyarokat nagyon szerető Erzsébet királyné udvarhölgyeit válogatta, a főispánoknak volt kötelességük, hogy a megyéjükben volt művelt és szép leányokat a királynőnek bemutatassák, akik közül ő választotta ki azt, akit udvarhölgyéül kívánt. Eszter is bemutatásra került. Majd amikor a királynő kiválogatta azokat, akiket akart, értesítették őket, hogy mikor kell ismét megjelenniük a királynő előtt. Ekkor alaposan kikérdezték őket, hogy minden előírt kellelkel rendelkeznek-e ez illető. Eszter minden tekintetben megfelelt és elsőként lett kiválasztva. Mégis volt egy dolog, amin változtatni kellett volna, és pedig az, hogy Eszter ref. vallású volt és az udvarhölgyeknek pedig kat. vallásúaknak kellett lenniük, mint a királyné volt, hogy templomba is együtt járassanak. Ezért megmondták neki, hogy az illetékes nagykőrösi ref. egyháznál jelentkezék ki

és a rom. kat. egyházba való áttérést igazoltassa a rom. kat. pappal. Erre Eszter kijelentette, hogy ő nem hajlandó a vallását leahagyni, ha így nem kell, akkor nem tud rendelkezésre állni. De rábeszéltek, hogy csak menjen haza és beszélje meg a családjával is, hiszen nagyon nagy dologról van szó. Eszter hazament, elmondta a történeteket, és a szülei is helyesnek tartották az álláspontját, és így nem lett Eszterből udvarhölgy. Helyette a kecskeméti származású Ferenczy Ida lett udvarhölgy, a későbbi csillagkeresztes hölgy. (...)

Kecskeméti földrengések

Még nem jártam iskolába, amikor egy alkalommal játszottunk otthon a szobában és én minden szándék nélkül a fenekemre tottyantam és ugyanakkor az ebédlőkredencben csörömpöltek az edények. Anyánk a következő pillanatban ott volt a szobában, beszaladt a konyhából és megnézett bennünket, hogy nem történt-e valamelyikünknek baja, de azon kívül, hogy én a fenekemet kissé megütöttem, senkinek semmi baja sem történt.

A második földrengést kisdíák koromban a ref. templomban éltem át. Mészáros nagytiszteletű úr prédikált, és egyszer csak kezdett mozogni a templom és benne minden, hullott a fehér falról a mész. A nagytiszteletű fent prédikált a szószékben és mikor látta, hogy sokan felugráltak helyeikről, intett, hogy maradjon mindenki a helyén: ez egy földrengés volt, de már el is múlt, Isten akarata elől úgysem bujkálhatunk. És utána folytatta a félbehagyott prédikációt.

A harmadik földrengést mint jogász éltem át 1911-ben. Nyáron Barackérés idején volt. Vacsora után mi a barátainkkal együtt kint voltunk a vasút melletti sétatéri vígadónak nevezett vendéglőben, ahol tarokkjátékot kártyáztunk. Éjfél tájban abba hagytuk, és még jóval 1 óra előtt haza is értem. Az én szobám az udvar hátsó részén, a mosókonyha mellett volt. Két ajtó volt rajta, a külső tömött, míg a belső ablakos. Kellemes nyári éjszaka volt, én mindkét ajtót nyitva hagyva feküdtem le úgy 1 óra tájt, és már félálomban voltam, mikor nagy robajjal és csörömpöléssel kezdett mozogni minden. Kiugrottam, hogy kiszaladok az ágyból a nyitott ajtókon keresztül az udvarra, de a küszöbig értem csak el, mert a külső ajtó az orrom előtt becsapódott. Nagyon erős fiatal voltam, és a külső ajtót a sarok-

vasról hirtelen felemeltem és kint voltam máris az udvaron, és hallottam, amint Jolán húgom a kapu alatt a cselédlánnyal sivalkodik. Ők éppen indulóban voltak a piacra, hogy barackot adjanak el. Abban az időben éjfélkor kezdődött a gyümölcs piac, amikor is a kereskedők összevásárolták a szükséges mennyiségű gyümölcsöt, hogy még hajnalban be is pakolják, hogy reggel már vasútra kerülhessen a gyümölcs. (...)

Amikor már egy kicsit megnyugodtak a kedélyek, én is visszamentem a ruháimért és felöltöztem, majd kimentem a városba szétnézni. Mindenki az utcán volt, nem mertek bemenni a lakásba, féltek az újabb rengéstől. Voltak, akik pokrócot, vánkost és takarót vittek a hónuk alatt, és a sétatereken feküdtek le, hogy majd kialusszák magukat, de akkor éjszaka nemigen tudott senki sem aludni.

Ez volt a legnagyobb földrengés Kecskemét történetében. Nagyon sok kárt okozott épületekben, úgy, hogy az állam kamatmentes kölcsönrel sietett a károsokat segíteni. Ellentétben a két korábbi földrengéssel, amelyek hullámosak voltak, ez nem hullámos, hanem, ahogy akkor mondták, torziós, vagyis csavar alakban rázta meg a földet. Amelyik kémény nem esett le, és fent maradt a helyén, vagy negyed-, vagy félfordulatot tett az épület feletti részében. Emberéletben közvetlenül nem esett kár. Akik már a gyümölcs piacon kint voltak – ez a piac akkor a Széchenyi téren volt – beszéltek, hogy a nagytemplom felső része nagy kilengést mutatott, és a rajta őrt álló tűzoltó ijedtében majd megőrült.

A zsidótemplomnak a nagy hagymája teljesen féloldalra dőlt, és várni lehetett, hogy bármely pillanatban lezuhan. Ezért a környékét lezárták. Majd kerestek valakit, aki hajlandó felmenni és lebontani az egész hagymát, hogy újat építsenek rá. De nem akadt rá vállalkozó, végre egy ácslegény hatalmas összegért elvállalta a lebontást, és sikeresen be is végezte.

Reggel azután kezdődtek az utóregések, amik szintén nagy riadalmat okoztak, mert senki sem tudta, hogy mi lesz belőle, de több ilyen utóregés után megnyugodott a föld alattunk és helyreállt a nyugalom.

A mi kéményünket is előbb leszedte, majd újból rakta egy ismerős kőműves. Ezeknek akkor jól ment a dolguk, kerestek, amennyi a zsebükbe fért. De jókedvvel is dolgoztak. Nagyon sajnálom, hogy már elfelejtettem azt a nótát, amit a kőmű-

ves dalolt fent a tetőn, amikor rakta a kéményt. Ezek jutnak a dalból az eszembe: „...végigme-
gyek udvarodon, bekoppintok ablakodon, ébren
vagy-e gyönyörű szép galambom.” (...)

Találkozás Sinkó Ervinnel

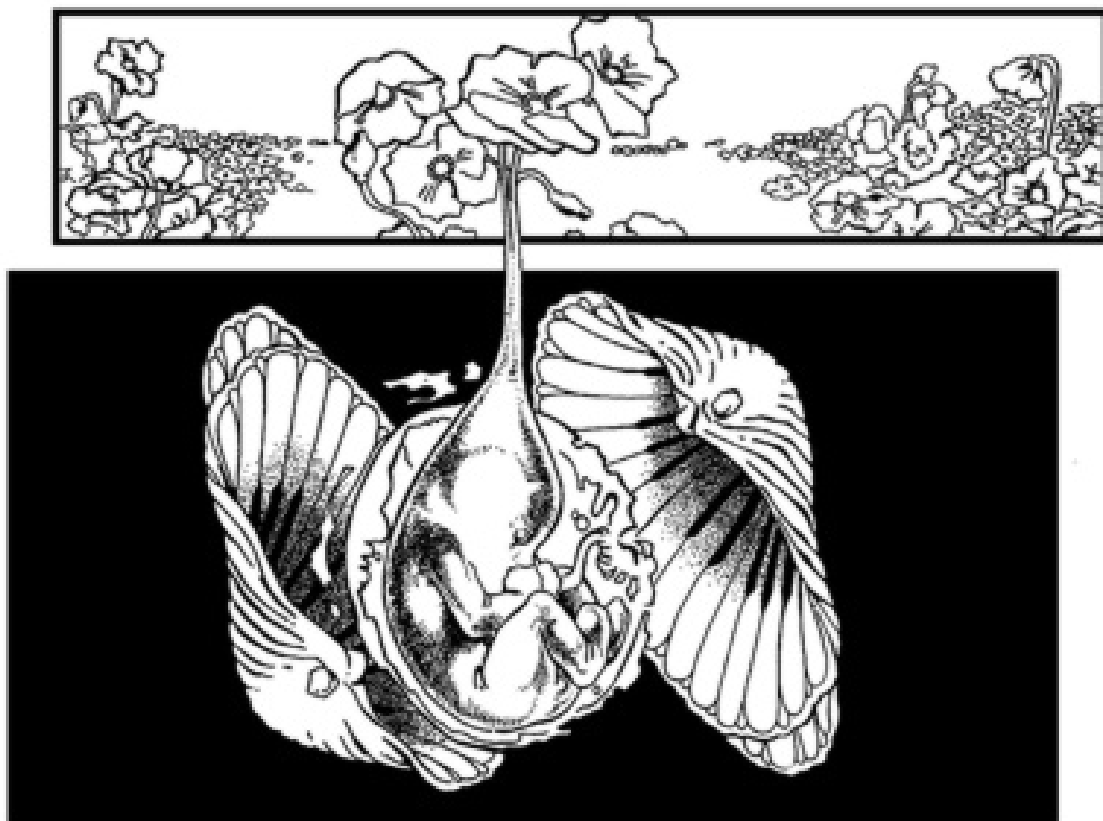
(...) Most még várok Újvidékről is könyveket. Kíváncsi vagyok azokra is. Vannak köztük régi írók, amiket rendeltem. És rendeltem két könyvet egy Sinkó Ervin nevű, állítólag jó nevű írótól is. Ezzel az emberrel volt nekem 1919-ben hivatalos érintkezésem. Ez akkor (a Kommün idején) Kecskemét város városparancsnoka volt, én pedig a közéleti hívtalban voltam alkalmazásban Fejér Lalival és Máté Jóskával együtt. Mi hárman voltunk abban az időben ügyvédjelöltek. És akkor a /párt!/ kijelentette, hogy mindenki lehet ügyvéd, az ügyvédi foglalkozás tehát nem foglalkozás, munkanélkülinek tekintendők az ügyvédek. És történt egy alkalommal, hogy a Beretvás Kávéházból délután Papp Dezsőt, Magyar Jóskát, Bábiczky Kálmánt és még másokat kirendelték utcát söpreni, és a kezükbe nyomták a nyírfa seprűt és söpörniük kellett. Hát hogy ez ne történjen velünk, bementünk a Bartha Kálmán barátunk vezetése alatt működő közéleti hívtalba. Egy szép napon Bartha Kálmán hivatott, hogy átirat érkezett a városparancsnokságtól, hogy Muraközy Ferenc ellenforradalmár tanyáján (Szikra) nagymennyiségű élelmiszer van felhalmozva, elkobzandó. Kálmán azt mondta, hogy ki kell menni a helyszínre és megállapítani, mennyi az az élelmiszer, mennyi az a föld, amit M. F. művel, és aszerint vagy elkobozni kell valamit, vagy nem. Vegyél magadhoz két megbízható fegyveres embert. Rögtön átmentem a fogházba, ahol Ferkó bácsi vejével együtt be volt zárva, beszélgetési engedélyt kértem és Ferkó bácsit kikérdeztem minden szükséges dologról. Megkérdeztem, hogy ki van a tanyában, mire azt mondta, hogy csak a diák: Imre fia van ott. (...) Utána pedig a város fogatján mentünk a helyszínre. Akkor a harcok a Tiszánál folytak, úgyhogy a helyszín a tűzvonalon belül volt. A tanyán vörös katonák voltak. Kértem a parancsnokukat. Egy szakaszvezető volt a parancsnok. Megmondtam, mi járatban vagyok kiküldve a város részéről, és elkértem tőle a kamrakulcsot. Felmértük a szalonnákat, zsírt és

füstölt húsokat. Kiszámítottam, ha jól emlékezem, hogy 180 hold /ennyi volt Ferkó bácsi művelése alatt/ föld megműveléséhez mennyi élelemre van szükség. Nem érte el a szükséges mennyiséget, miért is a szakaszvezetőnek megmondtam, hogy feloldom az élelmiszert és a kamra kulcsát átadom a tulajdonos fiának. Ez az ő jelenlétében azonnal meg is történt. Természetesen én Imrét tegeztem, mint a másik két testvérét is. Másnap reggel, amikor bementem a hivatalba, Bartha Kálmán már várt, mert a városparancsnok átüzent, hogy szóbeli jelentést kér. Én akkorra már elkészítettem az írásbeli jelentést is, de Bartha átküldött, hogy szóbelileg is magyarázzam meg a városparancsnoknak, hogy miről van szó.

Egy katonaruhás, nálamnál is fiatalabb embert találtam a hivatalban és azt mondta, hogy ő Sinkó Ervin városparancsnok, kéri a jelentést.

Kezemben volt az írásbeli jelentés, de ő szóbelihez ragaszkodott, mivel aznap írtam, szó szerint emlékeztem rá és elreferáltam neki. Figyelmesen végighallgatott, és utána felállt, megköszönte, hogy személyesen mentem át, ez annyival is inkább jó volt, mondta ő, hogy látott is engem. Mert a szakaszvezető, még előtte való napon belovagolt hozzá és engem is feljelentett, hogy összejátszottam az ellenforradalmárral, mert annak a tanyában volt fiával tegeződő viszonyban voltam. Látja, hogy alaptalan volt a feljelentés.

Hát ez az ember egy olyan fiatal rajongó párt-ember volt, mint akkor a már régen meghalt Tóth Laci barátunk is, így került a városparancsnoki helyre is. No és most itten egy Újvidékről való újságírótól megtudtam, hogy egyik legjobb mostani magyar író és a rajongásából is kigyógyult. (...)

Embíró 2